

KUNINGLIK PEREKOND



KAKS KUNINGANNAT JA KUNINGAS

Hedvig Eleonora

Abielludes 1654. aastal Rootsi uue kuninga Karl X Gustaviga, oli Hedvig Eleonora 18-aastane. 24-aastaselt sai temast lesk. Väike poeg Karl oli haiglane ja häbelik ning tunnetas talle pandud ootuste koormat. Tema kaitseks ja varjupaigaks sai leskkuningannast ema. Õdede-vendadeta printsil tekkis emaga kogu elu kestev side ja Hedvig Eleonorast sai Karl XI elu tähtsaim naine.

Karl XI päevik annab tunnistust lähedasest kontaktist emaga. Reisid Stockholmi, Jakobsdali (Ulriksdali), Strömsholmi ja Drottningholmi vahel on hoolikalt kirjas, nagu ka arvukad külaskäigud ema juurde. Kuningas oli ilmselt ema tugeva mõju all. Päevikus on ridu, mis jätavad mulje, et Hedvig Eleonora kohtles teda mõnikord kui poisikest. Nii näiteks kirjutab ta 26. jaanuaril 1687:

Läksin Drottningholmi ja külastasin Tema Majesteeti Leskkuningannat, kes käskis mul minna Svartsjösse ja vaadata seal pühapäeval toimunud õnnetust, mis oli 23. jaanuaril, kui kogu loss tulekahjus maha põles; seejärel läksin tagasi Drottningholmi ja sõin seal õhtust ja läksin siis Stockholmi.

Karl XI mainib Hedvig Eleonorat sageli formaalsel ja aupaklikul moel: „Minu Proua Ema Kuninganna, Tema Majesteet Kuninganna minu Kõrgestiaustatud Proua Ema, Kuninganna minu Proua Ema.” Pärast abiellumist tuli mõlemat kuningannat nimetada erinevalt ning Karl kõnetab Ulrika Eleonorat reeglina „minu abikaasa” või mõnikord „minu naine”, samas kui Hedvig Eleonorat kutsutakse „minu Proua Ema” või „minu Proua Ema Kuninganna” või siis „Kuninganna, minu Proua Ema”, isegi „Tema Majesteet Riigi-Leskkuninganna, minu kõrgestiaustatud Proua Ema”. Kuningannade kõnetamise viisis on tähendusrikas erinevus. Pojalik aupaklikkus Hedvig Eleonora suhtes on tähelepanuväärne. Näiteks märgib Karl 27. septembril 1683 „...läks minu Abikaasa Kungsörist Stockholmi. Mina läksin Gripsholmi, Kuninganna, minu Kõrgestiaustatud Proua Ema juurde”. Iseloomulikud paistavad olevat näiteks read „Läksin koos abikaasa ja Kuningannaga Drottningholmi”, või siis, kui Hedvig Eleonora tuleb Ulriksdalist Stockholmi „Oli kuninganna siin, kuid sõitis kohe taas minema, võttes kaasa minu abikaasa”. Karl kirjutab sageli „Kuninganna”, jättes juhul, kui kontekstist selgub, et tegu on emaga, selle täpsustamata. Veidi pateetiliselt tituleeritakse Ulrika Eleonorat viisil, mis tavaliselt emale osaks on saanud, alles pärast tema surma „minu armastusväärne kallis abikaasa, kõigevägevam Kuninganna Ulrica Eleonora”.

Leskkuninganna tähendusest Karl XI jaoks saab ettekujutuse südamepuistamises, mille muidu sõnakehv kuningas tegi ema 60. sünnipäeval, 23. oktoobril 1696.

Täna, 23. [jaanuaril], mis on aastal 1696 pärast Kristuse rõõmurikast sündi, reedel, on Tema Kuningliku Majesteedi Leskkuninganna, minu armulise ja kõrgestiaustatud kalli Proua Ema sünnipäev, mil Tema Kuninglik Majesteet saab 60-aastaseks, mille eest Jumal olgu igavesti tänatud ja kiidetud! Jumal toetagu Tema Kuninglikku Majesteeti Tema kõrges vanuses! Jumal hoidku Tema Kuninglikku Majesteeti elu ja hinge juures! Lasku Jumal Tema Majesteedil veel palju aastaid tervise juures elada, enda rõõmuks ning minu ja minu armsate Laste trööstiks,



Hedvig Eleonora. D. K. Ehrenstrahli maal.

rahulduseks ja rõõmuks selles kaduvas maailmas, ja siis kui see elu on lõppemas, andku Jumal Tema Kuninglikule Majesteedile ja meile kõigile elu kroon, mis on hingede igavene õndsus, milleks Kristuse nimel aidaku meid Jumal!

Enam kui kolmandiku sajandist oli Hedvig Eleonora olnud vaieldamatult riigi esimese naise seisundis – alguses kui Karl X abikaasa, seejärel leskkuninganna ja eestkostevalitsuse liige –, kus tal oli kaks häält, ning hiljem kuningannaema. Ulrika Eleonoral oli end väga raske kehtestada. Ta oli noor, kogenematu, leebe ja pretensioonitu, lisaks oli ta taanlanna, ja see takistas head läbisaamist Holstein-Gottorpist pärineva ämmaga tõsiselt. Hedvig Eleonora polnud teise viiuli mängimisest huvitatud ning kehtestas juba alguses aastme-eelise, mis jäigi püsima. Ulrika Eleonoral polnud jõudu ega ka ambitsiooni leskkuninganna auastet vaidlustada. Kuid otsustavaks oli kindlasti see, et Karl XI ei hoolitsenud oma abikaasa positsiooni eest, mis oleks talle pidanud omistatama, vaid aitas kaasa ema eelistamisele isegi kiriklikes eestpalvetes, kus teda nimetati kuninga järel ja valitseva kuninganna ees. Paistab, et Karl XI pidas ema taotlusi täiesti normaalseteks, motiveerides neid leskkuninganna kui alaealise kuninga eestkostja ja regendi



1660. aastal lesestunud Hedvig Eleonora elas kuni aastani 1715. David von Krafti maalitud portree pärineb samast aastast.

õigusega sellele eelisele. Taani saadik Stockholmis Jens Juel kirjutas kodumaale, et Ulrika Eleonora hoidus audientsidest ja ametlikest ülesastumistest eemale, kuna tema ees liikus alati leskkuninganna. Asi läks koguni nii kaugele, et välismaa diplomaatide seas tekkis segadus küsimuses, kelle juurde kahest kuningannast esimesena visiit teha. Ulrika Eleonora tõmbus kõrvale. Tema juures audientsi palunud saadikule kirjutas ta, et ei soovi auavaldusi, vaid rahu. Hedvig Eleonora eelisseisundile õukonnas aitasid kaasa ka Ulrika Eleonora sagedased haigused ning kõrvalejäämine pidudest ja ametlikest tseremooniast.

Noor, leebe ja pretensioonitu printsess kuningaemaga ei sobinud. Seni, kuni Hedvig Eleonora eelisseisundit tunnistati, polnud tal minia

vastu midagi. Vastupidi, leskkuninganna lemmiktegevuseks oli kaardimäng ning sageli nõudis ta Ulrika Eleonora osavõttu. Noort kuningannat see tegevus ei huvitanud, kuid paljudel juhtudel ei saanud ta keelduda. Kaardimäng talle lõbu ei pakkunud, ta polnud selles eriti vilunud ja kaotas pidevalt. Igal kuul raamatupidamises näidatud mänguvõlgades on siiski püütud näha ka varjatud kingitusi, mis anti mängupartiides osalenud kõrgest soost, kuid vaestele naistele. Taani saadik Luxdorph on leskkuninganna mängurõõmust esitanud lõbusa pildi. Ühel 1692. aasta juulikuul pärastlõunal külastas ta kuningannat Karlbergis, et anda üle Taani kuningapere tervitused. Teda võttis vastu kuninganna kammerteener ning enne audientsi jalutasid nad pool tundi lossi aias. Luxdorph viidi ühte tuppa, kus kuningannad mängisid koos kahe õuedaamiga kaarte. Pärast reveransi palus Hedvig Eleonora tal laua taga istet võtta ja mängu tulla. Nii mängiti tundide kaupa. Leskkuninganna eemaldus hetkeks alles kell kaheksa ning Luxdorph sai võimaluse oma tervitused edasi anda. Leskkuninganna tuli peagi tagasi ja pakkus Taani diplomaadile võimalust jääda peolauda. Luxdorph ütleb oma aruandes, et olevat keeldunud, põhjendades seda suutmatusega nii palju armulikkust korruga kanda. Siiski tuli tal anda Hedvig Eleonorale sõna, et tuleb ja mängib mõni teine kord.

Hedvig Eleonora kultuurihuvideta siiski ei olnud. Kaardimängu ja kuningaema positsiooni ärakasutamise tõttu pole teda alati tunnustatud selles, mille ta oli ära teeninud sponsorina ja kultuurielu eestvedajana. Ta oli üles kasvanud ühes Põhja-Euroopa kultuurisõbralikesmas ja ka jõukaimas õukonnas. Just tema kutsus Ehrenstrahli õuekunstnikuks ja esitas talle palju tellimusi. Sellest hoolimata erines ta Ulrika Eleonorast, kelle kunstilised ja intellektuaalsed huvid olid teistsuguse haarde ja sügavusega. Erinevalt ämmast armastas too väga lugeda. Südamelähedased olid talle vabad kunstid ning ta ise oli üsna hea kunstnik, töötades nii õlivärvide kui akvarellidega.

Pärast Ulrika Eleonora surma muutus Karl veidi eraklikuks ja sõltuvus emast tugevnes veelgi. 20-aastane Ungari aadlik Miklós Bethlen esitab oma septembris 1693 toimunud Stockholmi-külaskäigust tähelepaneku.

Nägime kuningat pikas koridoris tulemas oma ema juurde, ise väga lihtsa lõikega leinariietuses. Ta oli väikest kasvu mees, kes lonkas paremat jalga, umbes 38 aastat vana... Seejärel tuli ta koos ema Hedvig Eleonoraga tagasi, hoides ema käest ja käies tema paremal küljel. Hedvig on väga väikest kasvu vana daam, keda kuningas hoiab kõrgelt au sees, kõnetades teda alati kui „Tema Kõrgus”, samas kui Hedvig kutsub teda omakorda „minu härra poeg”. Kui poega ennast kohal ei ole, küsib Hedvig tema kohta: „Kus kuningas on?” Kuningas külastab ema igal hommikul, või vastupidi, ja nad söövad koos.

Ulrika Eleonora

Karl XI noorel abikaasal oli ilmekas välimus. Ulrika Eleonoralt olid lокkis, kastanpruunid juuksed, üsna kõrge laubaga ümmargune nägu, tumehallid silmad, kaunikujuline, sageli naeratav suu, nägus figuur ja hea rüht. Ta oli sundimatu, soe ja sõbralik. Tema kasvatust oli kuninglikust abikaasast tunduvalt parem. Tema emakeel oli saksa keel, mida kasutati ka Taani õukonnas. Õdede-vendade, sealhulgas Christian V-ga peetud kirjavahetus, oli alati saksakeelne. Lisaks rääkis ta soravalt prantsuse keelt, olles selles suhtes Rootsi õukonnas ainuke. Ta õppis ära ka rootsi keele.

Ulrika Eleonora oli sügavalt usklik. Ta külastas usinalt Suurkiriku jumalateenistusi ning laskis koguni lossi ja kiriku vahele rajada kaetud käigu. Tervise halvenedes sai Suurkirikust tema pühakoda. Kuninganna hoolitses väga õukonnavaimulike nimetamise eest, püüdes Stockholmi meelitada ühte kuulsat Magdeburgi kirikuõpetajat. Too ütles vanadusele viidates siiski ära. Selle asemel kutsus Ulrika Eleonora õukonna ülemvaimulikuks Johannes Carlbergi, kes oli Göteborgi toompraost. Carlbergist sai üks neist, keda kuninganna kasutas spetsiaalselt oma ulatuslikus heategevuses.

Noor kuninganna oli sooja südamega ja helde. Pildi Ulrika Eleonora heategevusest saame tema kojaülima Maria Elisabeth Stenbocki arvepidamisest. Kojayülim oli Upplandi maapealiku krahv Axel Lillie



Ulrika Eleonora. Gérard Edelincki vaselõige D. K. Ehrenstrahli maali järgi, 1699.

lesk. Lilliega kohtusime varem kui Gustaf Adam Banéri näälu ja maalt välja saadetud Gustaf Lillie vennaga. Ulrika Eleonora heategevus oli sageli suunatud ühiskonna murelastele, halvatud sõjameestele, vaestele naistele, abi vajavatele veteran-trabantidele ja -ohvitseridele. Rahalise kingituse said temalt Ema Catrine vaeste naiste eest, keda ta lapsevoodis oli teeninud, samuti „lastekodu väike moorlanna”. Kuninganna rajas Kungsholmenile vaestemaja ja laskis 1687. aastal ehitada Johannese kiriku lähedale Kuninganna maja (*Drottninghuset*). Asutuses said varjupaiga 160 abivajajat ning selle ülalpidamiseks kinkis kuninganna

oma käsikassast igal aastal 2000 riigitaalrit. Ulrika Eleonora sures võttis ülalpidamise üle kõigepealt Karl XI ja seejärel Karl XII.

Ulrika Eleonora hoolitsus ei piirdunud siiski vaid pealinlastega. 1687. aastal toetas ta Stockholmis ja väljaspool seda mitmel moel vähemalt 1700 vaest. Aasta hiljem saatis ta suuri viljasaadetisi Viiburi ja Savonlinna läänides elavatele näljahädaliste, 1691. aastal ka Dalarnasse. Mitmel puhul, mil juudid või katoliiklased puhtasse luterlikku õpetusse astusid, oli Ulrika Eleonora neile vaderiks, ja sellistel juhtudel tegi kuninganna ka rahalisi kingitusi. Vaesed üliõpilased said abi kojusõiduks, noored aadlikud toetust välismaisteks õppereisideks. Muuhulgas toetas kuninganna ka andeka portretisti David Kraffti välisreise.

Mitmetel juhtudel on kuninganna soovinud abistada eestkostevalitsusega arветеõinduse tõttu ja reduktsiooni käigus vaesunud perekondi ja üksikisikuid. Paistab, et leebe kuninganna soovis kompenseerida paljudele Karl XI poolt osaks saanud karmust. Mõnikord olid summad aukartustäratavad. Kuulsa Lennart Torstenssoni poeg suri 1686. aastal ja temast jäi maha 11 last. Lesk, Gustaf Otto Stenbocki tütar, oli reduktsiooni tõttu suurtes majanduslikes raskustes ja ühel juhul abistas Ulrika Eleonora teda 4000 riigitaalri ulatuses.

Kuninganna käsikassa oli selle annetajale, kokkuhoidlikule Karl XI-le mõeldes, kasvanud üllatavalt heldeks, ulatudes 2000 riigitaalrini kuus. Ulrika Eleonoral olid ka oma ressursid, mida ta kasutas, kui käsikassast ei piisanud. Rootsi saabudes tõi ta kaasa enam kui 118 000 riigitaalri väärtuses ehteid, hõbedat ja kaasavara. Heategevuseks ja muudeks kuludeks vahendite saamiseks pantis Ulrika Eleonora 1693. aasta veebruaris 8000 riigitaalri eest ühe hõbeserviisi ja kuu hiljem laskis vermida enam kui 7000 riigitaalri väärtuses hõberaha. Endiselt noor kuninganna oli juba siis haige ja hoolis oma maisest varandusest üha vähem. Sama aasta juulis ta suri.

Ulrika Eleonora elu oli sageli raske, võib-olla isegi rõõmutu. Kuigi ootused abieluõnnele olid tollal tõenäoliselt teistsugused, tundis ta end sageli halvasti. Abikaasa käre huumor ja ema demonstratiivne esiletõstmine tõukas Ulrika Eleonora eemale. Aeg-ajalt lahkus ta õukonnast, elades mõnikord nädalaid Uppsala lossis, mis kuulus tema

ülalpidamismaade hulka. Kuninganna ja tema abikaasa olid kaks väga erinevat isiksust. Karl XI oli robustne, kinnine, käre ja võis olla kalk kuni jõhkruseni, Ulrika Eleonora aga leebe, pretensioonitu, järeleandlik ja kaastundlik. Ta oli rõõmus, humoorikas ja võis teha nalja, kuid tema naljadel polnud midagi ühist kuningale meeldivate, sageli vingerpussilaadsete sõdurinaljadega. Abikaasa põhihuvisid valitsemise kõrval – jahti, ratsutamist ja vägede ülevaatusi – kuninganna ei jaganud. Kuningas omakorda ei hoolinud eriti sellest, mis läks korda tema naisele – raamatutest ja kujutavast kunstist.

Kui Karl XI pärast pikka eemalolekut 1683. aasta sügisel Stockholmi naasis, oli Ulrika Eleonora lasknud õuedaamidel, kes kõik kuulusid kõrgeimasse aristokraatiasse, ära õppida Racine'i tragöödia *Iphigénie*. Etendust oli kümme aastat varem esitatud Versailles' õukonnas. Draama räägib sellest, kuidas kuningatütar Iphigénie tuleb meeste sõdade eest ohvriks anda. Ta nõustub sellega vabatahtlikult. Esiteks on draamas püütud näha teadlikku paralleeli tuntud, hiljutiste sündmustega, nimelt Ulrika Eleonora laulatusega 1675. aastal Karl XI-ga ja viis aastat kestnud sõjaga, teiseks printsessiga, kes alandlikult leidis end oma saatusest, olles „ohverdatud sõja ja poliitika altarile” (Bernt Olsson). Näitlejate hulgas oli kaunis ja andekas Aurora Königsmarck, kes täitis Klytaimnestra osa ja kes oli lavatükile lisanud ka proloogi. Ülejäänud osatäitjate seas olid Aurora täditütred Johanna Eleonora ja Ebba Maria De la Gardie (Pontus De la Gardie tütrede), kes etendasid Iphigénie ja Eriphile'i rolle. Agamemnoni ja Achilleuse rolle mängisid samuti õuedaamid. Agamemnonit mängis Carl Gustaf Wrangeli tütar Augusta ja Achilleust Aurora õde Amalia. Karl lükkas planeeritud pidustused ikka ja jälle edasi. Etendus kanti Riddarholmenil asuvas Wrangeli palees ette alles järgmise aasta alguses. Saatuse ironiana oli kuninganna siis haige, ning etendusel viibisid kuningas ja leskkuninganna. Ühe imetleva pealtvaataja sõnul kanti öösel kella üheni kestnud etendus ette sellise vilumuse ja suursugususega, et Majesteet oli sellest ülimalt võlutud ja kogu maailm üllatunud. Etendusel domineeris ilus Aurora, kes esitas „oma hiilgavale väärtusele ja oma mõistusele särava tõestuse”, ning galantne Erik Lindschöld pühendas talle pikema

luuletuse „Aurora kuulsus ja Iphigénie ohver” (*Aurorae beröm och Iphigénies offer*), milles on read:

Tule, õilis jumalanna, tule koidukumana,
 tule oma kauniduses, peame me sind vaatama,
 Sa annad maale elu taeva ehtena,
 must öö aja ära, jää meile elama!

...

Tule, kaunis Aurora, kus oldaks rahul sellega,
 kel silmad on ja mõistust, jääb sind vaatama,
 ja tunneb taevast ütlemas,
 kui märkab sära meelamat
 või ootab mängu ära ta parema seltskonnaga?

Karl XI-le see paraku muljet ei avaldanud. Kindlasti ei tulnud asjale kasuks etenduse esitamine originaalkeeles. Ta läks varakult koju ja sõitis mõni tund hiljem Dalarnasse ja Gästriklandi vägesid üle vaatama.

Ulrika Eleonora haigus muutis katsumuseks ka lühikesed reisid ning enamasti püsis ta Stockholmis või mõnes linnalähedases lossis, eelkõige oma lemmikkohas Karlbergis. Loss oli kuulunud Magnus Gabriel De la Gardie'le, kes oli eestkostevalitsuse suhtes toimunud arveteõienduse ja reduktsiooni tõttu sunnitud loobuma peaaegu kõigist oma mõisatest, sealhulgas Karlbergist. Loss sattus võlamaksena riigimarssal Johan Gabriel Stenbocki omandusse. Karl ostis selle ära ja kirjutas 1687. aastal Ulrika Eleonorale.

Karlile meeldis liikuda, mida kiiremini, seda parem, Ulrika Eleonora väsis isegi lossiaias tehtud jalutuskäigust. Õukonnaelu oli enamasti üsna igav ja lõbustused kokkuhoidlikud. Aeg-ajalt tõstis meeolelu vaid Karl XI elurõõmus onupoeg, Holstein-Gottorpi hertsog Friedrich. Esimest korda saabus ta 1687. ja seejärel pikemaks ajaks 1691. aastal. Mõlemal korral algasid lossis muusika ja tantsuga peod.

Ulrika Eleonora ülesandeks oli sünnitada lapsi ja tagada pärimisjärglus. Kuue ja poole aasta jooksul sünnitas ta seitse last, kellest neli surid imikueas. Tema haiglusega ei arvestatud. Lapsevoodites ta murdis. Teiseks valmistas talle kurvastust ja raskemeelsust tema taani



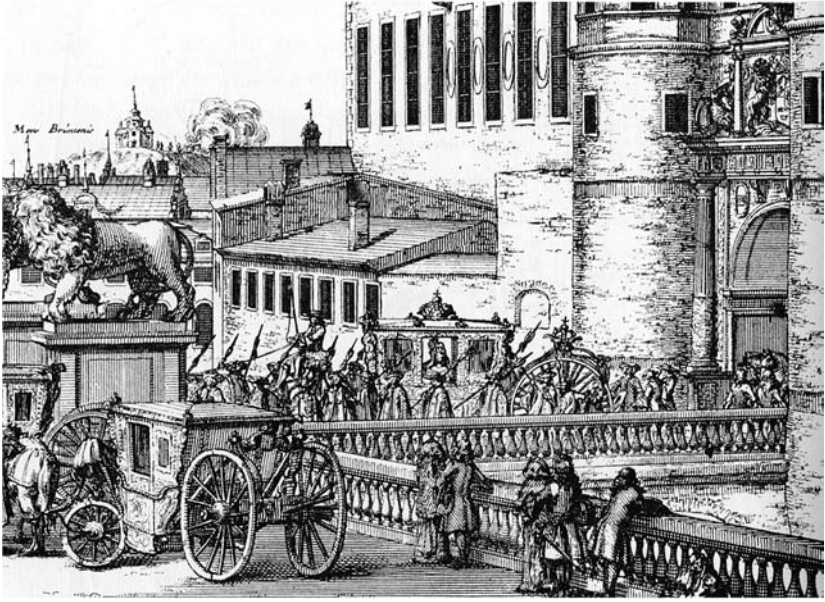
Maria Aurora Königsmarck, intelligentne, haritud, kaunis ja vaimukas naine, kes oli enam tuntud Saksi kuurvürsti August II armukesena. Kaasaegne maal.

päritoluga kaasnenud umbusaldamine, kuigi Ulrika Eleonora oli oma kuningale ja uuele kodumaale vankumatult lojaalne. Kuna tema õeldut ja tehtut tõlgendati sageli valesti, tuli ennast pidevalt jälgida. Umbusku võis loomulikult kohata Holsteini ämma, kuid mõnikord ka kuninga enda juures. Probleem võis esile kerkida täiesti erinevas kontekstis. Kui 1688. aastal 7-aastasele prints Karlile koduõpetajat määrati, olid Karl XI ja Hedvig Eleonora otsustanud õuekantsler Erik Lindschöldi kasuks. Ulrika Eleonora oli sellele kindlalt vastu, kuna kuninganna arvates oli Lindschöld kergemeelne, Taani-vastane ja Holsteini partei liige. Kuninganna vastuväited olid asjatud ning Karl nimetas Lindschöldi ametisse. Kui Lindschöld 1691. aastal suri, nimetas Karl uueks koduõpetajaks Nils Gyldenstolpe. Ka see oli Ulrika Eleonora tahte vastane samm.

Karl ja ta õed osalesid loomulikult õukonnaelus, mis reeglina polnud ju eriti sundimatu ja mida peeti üsna ühekülgseks ja igavaks. Ulrika Eleonora püüdis mõnikord meeoleolu tõsta ning korraldas aeg-ajalt balle ja teatrietendusi. Karl ei toetanud tema katseid, sest tal puudus iga-sugune huvi taoliste asjade vastu. Vahetevahel huvitas mõni sündmus kuningat siiski nii palju, et ta kirjutas sellest oma päevikus. Nii oli näiteks Holstein-Gottorpi printsi Friedrichi külaskäiguga, mil kuninganna korraldas 1692. aasta 3. veebruaril kostüümiballi, nn võõruspeo. Pidu peeti Kolme Krooni lossi loodepoolses nurgatornis ja osavõtjad liikusid sinna protsessioonis kuninganna korterist. „Võõrustajateks” oli 45 paari, keda teenindas 12 toatüdrukut ja 50 toapoissi. 42 inimest istus ühe suurema laua taga ning lisaks oli veel neli lauda, igaühes 12 inimest. Laudadel olid luksuslikud kandelaabrid ja ülikülluses sööke-jooke. Karl XI oli rõivastatud Hollandi talupojaks ja tütar Hedvig Sofia, kelle kavaleriks oli Holstein-Gottorpi prints Friedrich, oli Hollandi talutüdruk. Leskkuninganna riietus ungarlannaks ja Bengt Oxenstierna ungarlaseks. Prints Karl kehastas moskoviiti ja printsess Ulrika Eleonora oli Dalarna tüdruk. Valitsev kuninganna ja prints Friedrichi ema hertsoginna Frederikke Amalie olid, nagu riietusest välja võis lugeda, „reisijad”. Pidud koos šalmeide saatel peetud tantsuga kestis hommikul kella kuueni.

Lapsed tähendasid Ulrika Eleonorale palju ning ta pühendus usinalt nende kasvatamisele. 1686. aastal oli ta kaks kuud Uppsalas poeg Karlile koduõpetajat valimas. Ülikooli professorid tulid ükshaaval tema juurde lossi intervjuudele ja proovitunde andma. Pärast erinevate alternatiivide kaalumist otsustas ta ladina keele ja ilukõne professori, haritud ja lugupeetud Anders Norcopensise (aadeldatuna Nordenhielmi) kasuks.

1692.–1693. aasta talvel Ulrika Eleonora haigus süvenes ja ta veetis suurema osa ajast Stockholmi lossis haigevoosis. Arstid olid haiguse olemuses eri meelt. Karl oli välismaalt kohale kutsunud silmapaistvaid arste, kuid ka need ei suutnud midagi teha. Üheks nende soovitatud raviks oli liikumine, kuid Ulrika Eleonora oli liiga nõrk, suutes vaid mõnel üksikul korral oma toast lahkuda, ja ka siis ainult selleks, et tõllaga ringi sõita. Paar aastat varem oli Karl püüdnud oma abikaasat



Kolme Krooni lossi värav. Ulrika Eleonora sõidab kuninglikus paraadtõllas, ümbritsetuna trabantidest. Suecia Antiqua et Hodierna.

veenda sõitma välismaale soojadesse kuurortidesse. Vahendid selleks olid olemas ja kuningannale oli saatjaks planeeritud suur kaaskond. Ulrika Eleonora siiski keeldus, soovimata meest ja lapsi maha jätta.

1693. aasta juuni lõpus kolis Ulrika Eleonora Karlbergi. Paistab, et Karl taipas alles nüüd, mida ta kaotamas on, ning näitas oma naise suhtes üles suuremat soojust ja tähelepanelikkust kui mitte kunagi varem. Ta osales isiklikult abikaasa hooldamises, jättis ära reise ja veetis tema juures Karlbergis niipalju aega, kui sai. Muutus Karl käitumises ning ülesnäidatud hoolitsust ja kiindumust pandi tähele. Jens Juel kirjutab, et Karl XI on pidevalt tema juures ja näitab üles uskumatut hoolitsust, tõstab teda ise ja paneb ta voodisse. Kuninganna eluloo koostaja, kantseleisekretäri Johan Schmedemani järgi olevat üks Ulrika Eleonora õukondlastest kuninga muutunud käitumist kiitnud. Karl olevat vastanud, et oma loomuselt ei pidanud ta vajalikuks või polnud tal kombeks kõigile trummi lüüa või pasunat puhuda, piisas

sellest, et need, kes olid sel puhul kahelnud, muutsid teo enda põhjal oma veendumust.

Ulrika Eleonora suri 26. juulil 1693, olemata veel 37-aastanegi. Karl XI leinas teda sügavalt. „Kaotasin oma suureks õnnetuseks ja leinaks jumalakartliku, voorusliku ja armsa Kuninganna ja Abikaasa”. Aastat lõpetavatel päevikuridadel on öeldud: „Jumal olgu igavesti austatud, kes lasi meil selle aasta rahu lõpetada! Jumal lohutagu mind vaest patustajat minu suures leinas ja kurvastuses ja andku mulle, kui see on Tema meeldiv tahe, õndsas lõpu sellest vaevalisest maailmast.” Karl XI tundis naisest sügavat puudust. Paar päeva pärast kaasa surma Karlbergist lahkudes olevat ta öelnud, et „siia jääb pool minu südant”. Kas see tõesti nii oli, on küsitav, kuid ometi on lein leidnud kinnitust. Juel kirjutab, et kuningas olevat lohutamatu. Ta on enamasti voodis või käib lahkunu toas ringi. Nii nagu pärast poeg Gustafi surma, jäi kuningas haigeks ja pidi mõneks päevaks palavikuga voodisse jääma. Võib-olla oli tegu viisiga, kuidas tugeva kontrolliga, emotsionaalselt kinnine inimene leinaga toime tuleb. Enne kui ta välja tuli ja inimeste sekka läks, kulus peaaegu kaks nädalat. Taani saadik Luxdorph, kes külastas Karl XI-t paar kuud hiljem, et edastada Christian V kaastundeavaldused, räägib, et pärast mõningat jutuajamist kuningaga tuli tal vahetada vestlusteemat ja seejärel audients katkestada, kuna kuningas oli nii liigutatud, et ei suutnud pisaraid tagasi hoida.

Kuninganna oli Karlile öelnud, et ei soovi matustel mingit toredust, ei mingeid kirstule asetatud regaale ega kulukat korraldust. Kokkuhoitud raha võis selle asemel anda vaestele. Matus ei kujunenud nii lihtsaks, nagu Ulrika Eleonora oli soovinud. Kehtestati kaheaastane õukonnalein. Kuningannat oli hakatud laialdaselt armastama ja hindama ning musta riietudes soovisid teda austada nii paljud, et lõpuks polnud Stockholmis saada enam küünartki musta kangast. Karl XI-le oli tähtis, et matus toimuks lahkunule väärilisel moel. Karlbergi lossi üleni mustaga dekoreeritud saalis oli Ulrika Eleonora surnuraamil mitu kuud. Ühel sügisõhtul viidi ta põrm kuninglikul jahilaeval Karlbergist Riddarholmi kirikusse. Pardal oli ka kuningas ise. Võõris seisis riigimarssal Johan Gabriel Stenbock, kes kandis leinalooriga kaetud marssalikeppi. Jahti juhtis kindraladmiral Hans Wachtmeister.



Ulrika Eleonora matused Riddarholmi kirikus. Castrum doloris'e, kirstu paigutuskoha enne matmist kujundas Nicodemus Tessin noorem. Jean Le Pautre'i gravüür.

Kiriku kaunistamine matusetseremooniaks usaldati Nicodemus Tessin nooremale, kes lõi Itaalia baroki stiilis kujunduse. Neli suurt allegoorilist, surma sümboliseerivat kuju hoidsid üleval hõljuvat valguspüramiidi. Püramiid oli kaunistatud kuninganna voorusi

kajastavate deviisidega. Seintel rippusid maakonnavappidega kaunistatud draperiid, mida kasutati ka umbes 30 aastat varem Karl X Gustavi matustel. Matused ise lükati edasi novembri lõppu, kuna Karl XI soovis, et sellel osaleksid ka Riigipäevale kutsutud seisused. Mitu tundi kestva matusekõne „Sest minule on elamine Kristus ja suremine kasu”, mis põhines Pauluse kirjal filiplastele, pidas peapiiskop Olaus Svebilius. Altariteenistust pidas Linköpingi piiskop Haqvin Spegel, sama mees, kes kunagi ühel 1680. aasta maiõhtul Ulrika Eleonora ja Karli Skottorpi mõisas oli laulatanud. Matuste kunstiline kujundus oli niisiis usaldatud Nicodemus Tessin nooremale. 13 aastat varem oli ta kujundanud Ulrika Eleonora pidulikku sissesõitu Stockholmi ja kroonimist. Peapiiskop peatus oma kõnes ka sellel sündmusel, kõrvutades kuninganna sissesõidu ja kroonimise ning kuninganna matused, mida kujutatakse kui „sissesõitu taevariiki ja taevalikku kroonimist” (Mårten Snickare).

Matusetseremooniale järgnes suurejooneline söömaaeg, mis toimus aadlike ja vaimulike jaoks lossis, linnakodanikele raekojas ning talupoegadele gildimajas. Karl XI selles ei osalenud. Ta sulgus oma ruumidesse ja läks voodisse. Avalikkuse ette naasis ta alles mitu päeva hiljem.

Karl XI kui pereisa

Karl XI oli veidi alla keskmist kasvu. Teda kirjeldatakse sõnadega „kasvult üsna kena, luud hästi välja kujunenud, jalad väikesed”. Lapsena oli ta kleenuke, kuid palju aastaid kehalisi harjutusi andsid talle muljetavaldava jõu ja vastupidavuse. Pärast rasket luumurdu 1682. aastal jäi ta lonkama ja käis sageli kepiga.

Tema hoiak ei olnud traditsiooniliselt kuninglik ega aukartustäratav, muljet avaldas hoopis jõud ja energia. Portreede ja kirjelduste järgi olid tal küllaltki väikesed, kuid elavad silmad, terav lõug, üsna suur suu. Riietus oli peaaegu alati lihtne, paljude arvates kehv. Kui Nils Bielke 1690. aastal Karl XI-t mõjutas, et too pakuks end vahendajaks Prantsusmaa ja selle vastaste vahel, vastas kuningas: